

9.§-O‘quvchilarning ilmiy dunyoqarashini shakllantirish. Aqliy tarbiya. Mafkuraviy tarbiya. Ma’naviy-axloqiy tarbiya.

Tayanch tushunchalar: dunyoqarash, ijtimoiy jamiyat, tafakkur, ma’naviy-axloqiy qiyofa, e’tiqod.

7. 1.Dunyoqarash haqida tushuncha. Dunyoqarash tabiat, ijtimoiy jamiyat, tafakkur hamda shaxs faoliyati mazmunining rivojlanib borishini belgilab beruvchi dialektik qarashlar va e'tiqodlar tizimidir. Mazkur tizim doirasida ijtimoiy-g'oyaviy, falsafiy, iqtisodiy, tabiiy-ilmiy, ma'naviy-axloqiy, estetik, huquqiy va ekologik bilimlar negizida shakllangan e'tiqodlar asosiy tarkibiy unsurlar sifatida namoyon bo'ladi. Eng muhimi insonning olamga munosabati, dunyodagi o'rni, mohiyati, hayotiy yo'nalishini, o'zligini anglash kabi savollarga javob beradi. Shuningdek, dunyoqarash "dunyoni tushuntirish", "dunyoni his qilish", "ifodani idrok qiliish" kabi tushunchalar bilan yaqin ma'nodosh ekanligini aytish joiz. Dunyoqarash insoniyatni o'tmish merosi, hozirgi hayot va bundagi sharoitlar, tizimlarning anglab olinganligi, qadriyatdir.

Dunyoqarash kishilarning turmush tarzi, hayoti, axloq-odobi, madaniyatini yanada o‘zida mujassamlashtirgan tasavvurlar, bilimlar yig‘indisidir.

Shaxsda dunyoqarash izchil, tizimli, uzluksiz hamda maqsadga muvofiq tashkil etilayotgan ta’lim-tarbiyaning yo‘lga qo‘yilishi, uning turli yo‘nalish va mazmundagi ijtimoiy munosabatlar jarayonida faol ishtirok etishi, shuningdek, o‘z-o‘zini tarbiyalab borishi natijasida shakllanadi. Yosh avlod dunyoqarashining shakllanishida ta’lim muassasalarida o‘qitilishi yo‘lga qo‘yilgan tabiiy, ijtimoiy va gumanitar fanlar asoslarining ular tomonidan puxta o‘zlashtirilishi muhim o‘rin tutadi.

Shaxsning ma’naviy-axloqiy qiyofasi, hayotiy yondoshuvlari, uning uchun ustuvor ahamiyatga ega bo‘lgan qadriyatlar hamda axloqiy tamoyillar mohiyati u ega bo‘lgan dunyoqarash mazmunini ifodalaydi. O‘z navbatida dunyoqarashning boyib borishi shaxsning shaxsiy sifat va fazilatlarining tobora barqarorlashuvini ta’minlaydi. O‘z mazmunida ezgu g‘oyalarni ifoda etgan dunyoqarash shaxs qiyofasida namoyon bo‘layotgan ijobil fazilatlarning boyib borishiga yordam beradi.

Dunyoqarash o‘z mohiyatiga ko‘ra, ilmiy (muayyan falsafiy tizimga ega) va oddiy (muayyan falsafiy tizimga ega bo‘lmagan) dunyoqarash tarzida farqlanadi. Ilmiy dunyoqarash asosida uzlusiz, izchil ravishda mavjud fanlar asoslarini puxta o‘zlashtirib borish, ijtimoiy munosabatlar jarayonida faol ishtirok etish natijasida barqarorlik kasb etgan g‘oyalarni yotadi.

Shaxs dunyoqarashini shakllantirish uzoq muddatli, dinamik xususiyatga ega murakkab jarayon sanaladi.

E'tiqod dunyoqarash negizida aks etuvchi ijtimoiy-falsafiy, tabiiy, iqtisodiy,

huquqiy, ma'naviy-axloqiy, estetik hamda ekologik bilimlarning takomillashgan ko'rinishi; muayyan g'oyaga cheksiz ishonch bo'lib, uning shakllanishi bir necha bosqichda kechadi.

Birinchi bosqichda ular beqaror va vaziyat taqozosiga ko'ra o'zgaruvchanlik xususiyatini kasb etadi. **Ikkinci bosqichda** ma'naviy-axloqiy qarashlarning barqaror tamoyillariga aylanadi. Mavjud talab, jamiyat tomonidan tan olingan axloqiy qoidalardan chetga chiqish qiyin, ziddiyatli vaziyatlarda ongli harakatni tashkil etish, irodaviy sifatlarga tayangan holda ish ko'rish taqozo etiladi. **Uchinchi bosqichda**, e'tiqod barcha vaziyatlarda ham ustuvor ma'naviy-axloqiy tamoyil bo'lib qoladi. O'quvchi tomonidan o'zlashtirilgan ilmiy bilimlar hayotiy munosabatlar jarayonida keng qo'llanilganda, ularning asl mohiyati chuqur his qilingan va anglangandagina e'tiqodga aylanadi.

O'quvchilarining ilmiy dunyoqarashini shakllantirishning asosiy vositalari. Agar uning qarashlari tizimi ong birligiga tayansa, inson dunyo haqida bir butun tasavvur hosil qiladi. Bundan kelib chiqadiki, dunyoqarashni shakllantirish shaxsnинг intellektiga, irodasiga, his-tuyg'usiga, uning amaliy faoliyatiga ta'sir ko'rsatish bilan bog'liq.

O'quvchilaming ilmiy dunyoqarashini shakllantirishning asosiy vositalari: intellektual tarkibiy qismi, ijobiy emotSIONalholat, amaliy faoliyat sohasi, fanlararo aloqadorlik, pedagogning ijtimoiy va kasbiy darajasidir.

Dunyoqarashning **intellektual tarkibiy qismi** borliqni bevosita hissiy aks ettirishdan, abstrakt tushunchali fikrlashgacha bo'lgan harakatni talab etadi.

O'quvchilarining ijobiy emotSIONal holati ta'lim muassasasida ijobiy ijtimoiy- psixologik muhitni yaratishga - adabiyotlar va san'atni ishlab chiqishga, olimlarning hayoti va faoliyati, ijtimoiy faoliyatiga, o'zining shaxsiy tajribasiga e'tibor qaratishni uyg'otadi.

O'quvchilarining amaliy faoliyat sohasi yetarlicha keng bo'lishi mumkin. O'quv-mehnat va ijtimoiy faoliyat o'quvchilarni keng doiradagi ijtimoiy munosabatlarga jalb qiladi, muloqot

Ta'lim-tarbiyani tashkil etish jarayonida **fanlararo aloqadorlik**, ijtimoiy va tabiiy omillarning o'zaro muvofiq kelishiga erishish omillari, atrof-muhit hamda ijtimoiy munosabatlar ta'sirida shaxs kamolotini ta'minlashga erishish imkoniyatlaridan unumli foydalanishga intilish maqsadga muvofiqliр. Ta'lim muassasalarida o'quv predmetlari sifatida tavsiya etilgan fanlar asoslarining o'quvchilar tomonidan chuqur o'zlashtirilishi ularda keng dunyoqarashni shakllantirishga yordam beradi.

Pedagogning ijtimoiy va kasbiy pozisiyası ilmiy dunyoqarashni shakllantirishning muhim omili sifatida aks etadi. Dunyoqarashni shakllantirishning muvafaqqiyati ko'pincha, o'quvchilarining o'qituvchiga

ishonchiga asoslanadi.

9.2.Aqliy tarbiyaning mazmun-mohiyati va komponentlari. Aqliy tarbiya ta’lim oluvchining intellekti, bilish imkoniyatlarini, iqtidor va qobiliyatlarini rivojlantirishga yo‘naltirilgan. Uning asosiy vazifasi - ta’lim oluvchilarning fan asoslari bo‘yicha bilimlar tizimi bilan qurollantirish. Ularni o‘zlashtirish natijasida dunyoqarash asoslari shakllanishi zarur.

Aqliy tarbiya **asosiy vazifasi** ta’lim oluvchilarning fan asoslari bo‘yicha bilimlar tizimi bilan qurollantirishdir.

Aqliy tarbiyaning vazifalari quyidagilar:

Agar inson odamlar orasida ijtimoiy muhitda yashar ekan, uning aqliy taraqqiyoti, intellekti haqida gapirishga to‘g‘ri keladi. Bu esa uning jismoniy taraqqiyoti uchun ham muhim.

Aqliy rivojlanish deganda hayotiy ta’sir etish va oqibatlarning barcha miqdoriy imkoniyatlari natijasida kelib chiqadigan aql kuchi va fikrlashning rivojlanish jarayonini tushunish mumkin.

Aqliy rivojlanishning nima ekanligini aniqlash uchun fikrlash va aql kuch tushunchalariga to‘xtalish lozim bo‘ladi.

Amaliy tajribamizda fikr so‘zini juda ko‘p uchratamiz. Oddiy qilib aytganda, ob’ektiv olamdagи voqeа-hodisalarni ongimizga ta’sir etishi natijasida hosil bo‘lgan tuyg‘u **fikr** deb ataladi. Uning tub mohiyati shunda-ki, fikrimiz orqali biz ko‘zimiz bevosita ilg‘amayotgan, ko‘z o‘ngimizda bo‘lmagan, bo‘lgan taqdirda ham o‘sha narsaning ichki xususiyatiga aloqador bo‘lgan “sirli” jihatalarini ko‘rish imkoniga ega bo‘lamiz.

Fikrlash esa, shaxs bilish faoliyati jarayoni bo‘lib, voqelikni bevosita va umumlashgan holda aks ettirish bilan xarakterlanadi. Boshqacha aytganda, u aqliy faoliyat mahsuli. Eng qizig‘i fikrlash barcha insonlarga xos. Falsafiy, pedagogik, psixologik adabiyotlarda fikrlashning 20 dan ortiq turlari ajratib ko‘rsatiladi: mantiqiy; abstrakt(mavhum); umumlashgan; nazariy; texnik; reproduktiv; ijodiy (produktiv); tizimli; kategorial; induktiv; deduktiv; algoritmik; tanqidiy; mustaqil va boshqalar.

Aqliy rivojlanish - inson psixikasining individual o‘ziga xosliklaridan, u yashayotgan ijtimoiy-tarixiy sharoitlar bilan bog‘liqlikda hayotiy tajribalarni oshib borishi va uning yoshi bilan aloqadorlikdagi intellectual faoliyatidan kelib chiqadigan miqdoriy va sifat o‘zgarishlarining murakkab dinamik tizimi. Insoniyat tajribasini qanchalik o‘zlashtirganlik aqliy rivojlanishda hal qiluvchi omil sifatida aks etadi. Amaliy bilimlar zahirasi aqliy rivojlanishning tuzilishiga kiruvchi tarkibiy qismlardan biri sifatida qaralishi kerak.

Amaliy bilimlar zahirasi bilan bir qatorda aqliy rivojlanishning tuzilishida ta’lim olganlik o‘z aksini topadi. Ta’lim olganlik - bu aql sifatini

shakllantiruvchi shaxs intellektual xususiyatlarining tizimi.

Aqlning teranligi inson yangi materialni egallahda mavhumlashtira olishi mumkin bo‘lgan belgilarning muhimligi bosqichi va ularni umumlashganligi darajasida namoyon bo‘ladi. **Aqlning sustligi** qarama-qarshilikda: bir qoliplikka, fikrlashdagi odatiylikka moyillikda, bir harakatdar tizimidan boshqasiga o‘tishdagi qiyinchilikda namoyon bo‘ladi.

Fikrning moslashuvchanligi maqsadga muvofiq o‘zgaruvchanlikni talab etadi.

Aqlning barqarorligi insonga vazifalarni fikriy hal etish, ularning butun belgilarini xotirada eslab qolishga imkon beradi. Bu sifat tasniflashga oid biror vazifani hal etishda aniq ko‘rinadi.

Fikriy faoliyatning anglanganligi - uning mahsuli sifatida so‘zda ifoda etish imkoniyatida aks etadigan aqlning sifati.

Aqlning mustaqilligi - yangi bilimlarni, vazifalarni hal etishning yangi yo‘llarini faol izlashda namoyon bo‘ladi.

Fikrning tejamkorligi - kam vaqt sarflab etarlicha bilimlarni egallay olishda aks etadi. **Iqtisodiy tarbiya O‘quvchilarda ilmiy dunyoqarashni shakllantirishning tarkibiy qismi**. O‘zbekiston Respublikasida bozor munosabatlari shakllanayotgan sharoitda o‘quvchilarga iqtisodiy bilimlarni berish va ularda iqtisodiy faoliyatni yurita olish ko‘nikma, malakalarini shakllantirish o‘ziga xos ahamiyat kasb etadi.

Iqtisodiy tarbiya o‘quvchilarga iqtisodiy bilimlarni berish, ularda iqtisodiy faoliyat (oila byudjetini shakllantirish, oila xo‘jaligini yuritish, mavjud moddiy boyliklarni asrash, ko‘paytirish, savdo-sotiq munosabatlarini to‘g‘ri tashkil etish va hokazolar)ni tashkil etish ko‘nikma va malakalarini shakllantirishdan iborat bo‘lib, ijtimoiy tarbiyaning muhim tarkibiy qismi sanaladi

Iqtisodiy tarbiya iqtisodiy ta’lim bilan chambarchas holda olib boriladi. Iqtisodiy tarbiyani tashkil etishda oila, ta’lim muassasasi va jamoatchilik o‘rtasidagi hamkorlikka tayanish ijobjiy natijalarni beradi.

Iqtisodiy tarbiyani tashkil etishda quyidagi **vazifalar** bajariladi: o‘quvchilarga iqtisodiy bilim asoslari (iqtisod, oila xo‘jaligini yuritish va boshqarish, ishlab chiqarish jarayonini tashkil etish, ishlab chiqarishni moliyalashtirish, kapital, tadbirkor, tadbirkorlik faoliyati, kichik va o‘rta biznes, ijara, shartnomalar va ularni tuzish, banklar, bank operatsiyalari, byujdetni shakllantirish, daromad, bankrot, biznes-reja va boshqalar)ni berish; ularda iqtisodiy ong va tafakkur, xususan, mavjud moddiy boyliklarga nisbatan oqilona munosabatni tarbiyalash; kasbiy yoki ishlab chiqarish ko‘nikma va malakalarini shakllantirish; ularni iqtisodiy ishlab chiqarish jarayoniga faol jalb etish; o‘quvchilarda tadbirkorlik faoliyatini tashkil etishga nisbatan ehtiyoj va layoqatni yuzaga keltirish; ular tomonidan tadbirkorlik faoliyatining yo‘lga qo‘yilishiga erishish muhim ahamiyatga ega.

Iqtisodiy mavzulardagi suhbat, bahs-munozara, hamda treninglar, ishlab

chiqarish ilg‘orlari bilan uchrashuvlar, ishlab chiqarish korxonalariga yushtiriluvchi ekskursiyalar, tadbirkorlik yoki muayyan kasbiy faoliyatni tashkil etish ko‘nikmalarini shakllantiruvchi ishchanlik o‘yinlari, o‘quvchilarining ishlab chiqarish borasidagi ijodiy qobiliyatlarini namoyish etishga imkon beruvchi ko‘rik-tanlovlar, iqtisodiy yo‘nalishdagi konferensiya, seminar, munozaralarni tashkil etish iqtisodiy tarbiya samaradorligini ta‘minlaydi. Iqtisodiy tarbiyani uzluksiz amalga oshirishda ta’lim muassasalarida dars va darsdan tashqari sharoitlar, oilada amalga oshirilayotgan harakatlar muhim ahamiyatga ega. Iqtisodiy mazmundagi suhbatlar, uchrashuvlar, ekskursiyalar, to‘garaklar ko‘rinishidagi amaliy tadbirkorlik faoliyati (u yoki bu hunar yo‘nalishdagi ijodiy ishlar)ni tashkil etish o‘quvchilarda iqtisodiy tafakkurning shakllanishiga yordam beradi.

Ekologik tarbiya O‘quvchilar dunyoqarashini shakllantirishning tarkibiy qismi. “Ekologiya” tushunchasi ilk bor nemis olimi E.Gekkel tomonidan qo‘llanilgan. Ekologik tarbiya ijtimoiy tarbiyaning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. **Ekologik tarbiya** (grekcha —oikos— turar joy, makon, —logos— fan) o‘quvchilarga dastlabki ekologik bilimlarni berish, mavjud ekologik bilimlarni boyitish, ularda tabiat va atrof-muhit muhofazasini tashkil etish ko‘nikma va malakalarini shakllantirishga qaratilgan pedagogik jarayondir

O‘zbekiston Respublikasida tabiat va atrof-muhit muhofazasini tashkil etishga alohida Ijtimoiy - ekologik harakat g‘oyasi —O‘zbekiston Respublikasining Atrof- muhitni muhofaza qilish Milliy harakat rejasilda o‘z ifodasini topgan. O‘quvchilarda tabiatga nisbatan to‘g‘ri munosabatni qaror toptirish, mehr-muhabbatni uyg‘otish, atrof-muhit musaffoligiga erishish ekologik muammolarni hal etish yo‘lida muhim bosqich sanaladi.

Ekologik ta’lim o‘quvchiga aniq maqsadga muvofiq, izchil, tizimli va uzluksiz ravishda nazariy ekologik bilimlarni berishga yo‘naltirilgan ta’limiy jarayoni

Nazariy ekologik bilimlar (ekologik ong), atrof-muhit va tabiat muhofazasi yo‘lida olib borilayotgan faoliyat birligi ekologik madaniyatni shakllantirishga xizmat qiladi.

Ekologik ong tabiat va atrof-muhitning mavjud holati, ularni muhofaza etish borasidagi tushunchalarning ongdagi ifodasi bo‘lib, u murakkab ijtimoiy- psixologik hodisa sifatida **Ekologik madaniyat** o‘quvchining ijtimoiy talablarga muvofiq tabiat va atrof-muhit muhofazasini tashkil etish qobiliyati

Ekologik faoliyat ekologik bilimlarga tayanilgan holda tabiat va atrof-muhit muhofazasini ta‘minlash borasida amalga oshirilayotgan Ekologik tarbiya ijtimoiy

tarbiyaning yana bir muhim tarkibiy qismi bo‘lib, uni tashkil etish jarayonida quyidagi **vazifalar** hal etilishi zarur:

Asosiy vazifalar

1. O‘quvchilarning ekologik bilimlarini yanada oshirish.
 2. Ularning tabiat va atrof-muhit ekologiyasi to‘g‘risidagi tasavvurini boyitish.
 3. O‘quvchilarda tabiat va atrof-muhit muhofazasini ta‘minlash ijtimoiy zaruriyat ekanligi to‘g‘risidagi e’tiqodni shakllantirish.
 4. O‘quvchilarda ekologik faoliyat ko‘nikma va malakalarni tarbiyalash hamda ularning tabiat va atrof-muhit muhofazasini ta‘minlash jarayonida
- Ma’naviy-axloqiy tarbiya:** Oila va jamiyatda ekologik mavzulardagi suhbat, davra suhbati, ekskursiya, bahs-munozara, ijodiy tanlovlari, uchrashuv, ijtimoiy- foydali mehnat (shanbalik, hashar, ko‘kalamzorlashtirish) kabilar ekologik tarbiya samaradorligini oshiradi. Oila tarbiyasida suhbat, kuzatish va, amaliy faoliyatni tashkil etish, rag‘batlantirish va jazolash kabi metodlardan foydalanish ham o‘quvchilarning ekologik madaniyatini riaojlantiradi.

O‘quvchi tarbiyasida ishtirok etayotgan sub‘ektlarning shaxsiy namunalari, o‘quv manbalari, badiiy adabiyotlar, ommaviy axborot vositalari (jumladan, Internet) materiallarining g‘oyalari o‘quvchilarda ekologik madaniyatni shakllantirishning muhim vositalari sanaladi. **Axloq** (arabcha - xulq-atvor ma’nosini bildiradi) ijtimoiy ongshakllaridan biri bo‘lib, ijtimoiy munosabatlar hamda shaxs xatti-harakatini tartibga soladigan qonun- qoidalar majmuidir. **Axloq** tushunchalari umumiylar xarakterga ega, ular alohida munosabatlarni emas, hamma sohasidagi munosabatlarni qamrab oladi. Bunday tushunchalar **axloqiy kategoriya** deb ataladi. Ezgulik, tartiblilik, haqqoniylilik, rostgo‘ylik,adolatlilik, mehnatsevarlik, jamoaviylik kabi sifat va xususiyatlarni o‘zida birlashtirgan shaxs tavsifi **axloqiy tamoyillar** deb ataladi.

Hayotda qoida sifatida qabul qilingan talablardan kishilar o‘zlariga odamlar orasidan namuna tanlaydi. Bu **axloqiy ideal** deb ataladi.

Axloqning asosiy qirralari (tamoyillari) - birdamlik (shaxsiy manfaatlarning umumiylilikning yuqori ko‘rinishi sifatidagi ijtimoiylikka bo‘ysundirilishi) va insonparvarlik (shaxsga o‘z-o‘zicha qadriyat va yakuniy maqsad sifatida munosabatda bo‘lish). Axloqiy ongning o‘ziga xos tushunchalari sifatida yaxshilik va yomonlik, burch, vijdon, sha’n, qadr-qimmat kabilarni keltirib o‘tish mumkin. Yuqorida aytilganlarni e‘tiborga olib, axloqning, jamiyat a‘zolarining faoliyatiga yo‘nalganligi va uni boshqarilishi ma‘nosida, faoliyatli tavsifini ko‘rsatib o‘tish to‘g‘ri bo‘ladi.

Axloqiy me‘yorlar har bir inson va jamiyat uyg‘unlikda mavjud bo‘la olishiga intilgan kishilik jamiyatining ko‘p asrlik tajribasi natijasidir.

Insoniyat hamisha eng muhim maqsadlardan biri sifatida kishilarning hamkorlikdagi yashashida uyg‘unlikka intilib kelgan. Axloq me‘yorlari insonning yaxshilik va yomonlikni chegaralash, ezgulik nima ekanini aniqlashga intilishlari natijasida yuzaga kelgan.

Axloq me'yor va qadriyatlardan iborat. Axloqning uchinchi elementi ideallarni esa, shaxs o'zida tarkib toptirishni xohlagan me'yor va sifatlar tarzida ajratib ko'rsatish mumkin.

Me'yor - bir turdag'i xulq-atvor, takrorlanadigan vaziyat, talab, standart, taqlid uchun misol, ijtimoiy fikr, did, qoida, urf-odat shaklidagi namuna. Me'yorlar ajdodlarning katta ijobiy ahamiyatga ega tajribasini o'zida mujassamlaydi, zero ularda u yoki bu xulq- atvorning ko'plab avlodlar tajribasida sinalgan maqsadga muvofiqligi aks etadi.

Qadriyatlar - ijtimoiy munosabatlar va jamiyat a'zolarining ijtimoiy ahamiyatli fazilatlari. Qadriyatlar xilma-xil tasnifga ega bo'lib, eng umumiylar tarzda mutlaq va nisbiy qadriyatlar farqlanadi. Absolyut qadriyatlar, ya'ni umumahamiyatli (ob'ektiv) tavsifga ega bo'lib, ular o'zida shubhasiz asoslangan, istalgan nuqtai nazardan, turlicha munosabatlar va barcha sub'ekt uchun ijobiy xususiyatga ega. Ulardan tashqari, nisbiy ijobiy qadriyatlar ham mavjud bo'lib, ular faqat qandaydir munosabat bilan yoki ma'lum bir sub'ektlar uchungina ijobiy tavsifga ega bo'ladi.

Ma'naviyat va axloq o'z navbatida tarbiya jarayonini samarali tashkil etishni taqozo etadi. Ma'lumki, tarbiya yosh avlodni jamiyatda yashashga maqsadli tayyorlash jarayoni bo'lib, maxsus tashkil etilgan davlat va jamoat institutlari orqali amalga oshiriladi, jamiyat tomonidan nazorat qilinadi va tuzatishlar kiritib boriladi.

Ma'naviy-axloqiy tarbiya tizimida ma'naviy-axloqiy his-tuyg'ular inson tomonidan, uning voqe'a-hodisalar, kishilar hamda o'z xulqiga nisbatan his-tuyg'ularni uyg'otishga rag'bat paydo qiluvchi tarbiyaviy ishlar tizimli tashkil etilgandagina samarali kechadi. Mazkur tizimda xulq-atvorni shakllantirishga oid tarbiyaviy ishlar aks etadi. Shunga ko'ra ma'naviy-axloqiy xulq-odobga doir xislatlarni shakllantirishga undovchi rag'bat bilan hosil bo'ladigan faoliyat eng asosiy bo'lib hisoblanadi.

Ma'naviy-axloqiy tarbiyaning tashkil etish jarayonida uyuştiriluvchi tadbirlar xulq-odobga doir xatti-harakatlar zanjiridan iborat bo'ladi. Ma'naviy-axloqiy xatti-harakatlar esa o'quvchi tomonidan axloqiy me'yor va tamoyillar mohiyatini o'rGANISH, ularni anglab yetishdan iboratdir.

Ma'naviy-axloqiy tarbiyaning maqsad va vazifalari. Ma'naviy-axloqiy tarbiya - yagona ijtimoiy tarbiya jarayonining tarkibiy qismi. Jamiyat tomonidan insonlar xulqining boshqarilishiga zarurat ikki o'zaro bog'liq vazifani shart qilib qo'yadi: birinchidan, jamiyat ongida me'yorlar, tamoyillar, ideallar,adolat, ezgulik va yovuzlik kabi tushunchalar ko'rinishida aks etadigan va asoslanadigan axloqiy talablarni ishlab chiqish; ikkinchidan, inson o'z xatti-harakatlarini yo'naltirishi va nazorat qila olishi, shuningdek ijtimoiy xulqni

boshqarishda ishtirok eta olishi, ya‘ni boshqa kishilarga talab qo‘ya bilishi va ularning xatti- harakatlarini baholay olishi uchun bu talablarni hamda ular bilan bog‘liq tasavvurlarni har bir inson ongiga singdirish. Aynan shu ikkinchi vazifa insonda shaxsnинг tegishli e‘tiqod, ma‘naviy moyilliklar, his-tuyg‘ular, odatlar, barqaror axloqiy sifatlarni shakllantirishdan iborat bo‘lgan axloqiy tarbiya orqali hal qilinadi. U yoki bu jamiyatda ma’naviy-axloqiy tarbiya jarayonining mazmuni uning maqsadlari bilan belgilanadi. Bu maqsadlar ijtimoiy munosabatlar tavsifi bilan belgilanadi.

O‘quvchilarda ma’naviy-axloqiy tarbiyanı shakllantirish ularning ma’naviy dunyosini, ongini, axloqiy hislarini, shaxsiy sifatlari va xulqini tarbiyalash hamda rivojlantirishni taqozo etadi. O‘quvchilarni axloqiy tarbiyalashning asosiy vazifalariga quyidagilar kiradi: 1) o‘quvchilarda axloqiy his-tuyg‘ular va xatti-harakatlarni tarbiyalash; 2) xulq madaniyati va ijobiy his-tuyg‘ularni tarbiyalash; 3) axloqiy xulq-atvor ko‘nikmalarini shakllantirish.

Ma’naviy-axloqiy tarbiyaning asosiy **tamoyillariga** quyidagilar kiradi: ma’naviy-axloqiy tarbiyaning ma‘lum maqsadga qaratilganligi; ta’lim-tarbiya ishiga o‘quvchi shaxsini hurmat qilgan holda yondashish; ma’naviy-axloqiy tarbiyanı hayot va amaliyot bilan bog‘lab olib borish; o‘quvchilarning faolligi; jamoada tarbiyalash; tarbiyaviy ishning tizimliligi va izchilligi; tarbiyaviy ishning ta‘sirchanligi; oila, ta’lim muassasasi, davlat va nodavlat tashkilotlar hamda kattalar tarbiyaviy ta‘sirining birligi; o‘quvchidagi ijobiy sifatlarga suyanish; o‘quvchi shaxsini har tomonlama rivojlantirishni ko‘zda tutish.

Tarbiyaning zamonaviy tamoyillari - tarbiyachi va tarbiyalanuvchi o‘rtasida sub’yekt-sub’yekt munosabatlarining o‘rnatalishi, dialog nuqtai nazariga muvofiq tarzda shunday xulosaga kelindiki, ma’naviy-axloqiy tarbiyaning muvaffaqiyatli bo‘lishi uchun psixik jarayonlarga (motivasiya, anglash, interiorizasiya va boshqalar) tashqi ta‘sirlar ichki, individual-shaxsiyga organik va mustahkam aylanadigan pedagogik shart-sharoitlarni yaratish zarur.

Ma’naviy-axloqiy tarbiya metodlari. Ma’naviy-axloqiy tarbiyada turli metod va usullardan foydalanish muhim ahamiyatga ega.

Ma’naviy-axloqiy tarbiya metodlari deganda, o‘quvchilarning axloqiy tasavvur va bilimlarni egallab olishga, ularda madaniy xulq va ijobiy munosabatlarni, shaxsnинг axloqiy his-tuyg‘ulari va sifatlarini tarbiyalashga qaratilgan faoliyat usulidir.

Ma’naviy-axloqiy tarbiya metodlarini shartli ravishda quyidagicha tasnif etish mumkin: Ma’naviy-axloqiy ongni shakllantirish metodlari: hikoya, tushuntirish, etik suhbat, izohlash, nasihat, o‘git, ko‘rsatma, namuna va boshqalar.

Ma’naviy-axloqiy xulq-atvorni shakllantirish metodlari: mashq, o‘rgatish, pedagogik talab, tarbiyalovchi vaziyat, topshiriq va hakozolar. Ma’naviy-axloqiy

motivasiyani hosil qilishga doir metodlar: rag‘batlantirish, musobaqa, tanbeh berish kabilar.

Ma’naviy-axloqiy ongni shakllantirish metodlari. Ma’naviy-axloqiy mavzudagi **hikoya** - axloqiy mazmundagi voqeа-hodisalarni yorqin emotсional bayon etilishidir. Hikoya tarbiyalanuvchilarning his-tuyg‘ulariga ta‘sir etib, ularga axloqiy me‘yor va qoidalarni tushunish hamda o‘zlashtirishga yordam beradi. Yaxshi bayon tavsifiga ega hikoya axloqiy tushunchalarning mohiyatini ochib berishgagina xizmat qilib qolmay, balki tarbiyalanuvchilarda madaniy xulq-atvor qoidalariga ijobiy munosabatning yuzaga kelishiga xizmat qiladi. Ma’naviy-axloqiy mazmundagi hikoya bir nechta vazifani bajaradi: bilimlar manbai bo‘lib xizmat qiladi, tarbiyalanuvchining xulq-atvor tajribasini kattalarniki asosida boyitadi.

Ushbu metodning asosiy vazifalariga quyidagilar kiradi:

- 1) tarbiyalanuvchilarda ijobiy axloqiy hislarni uyg‘ota olish, hikoya qahramonlariga hamdardlik bildirish - yutug‘idan quvonib, muvafaqqiyatsizligiga birgalishib achinish;
- 2) tarbiyalanuvchilarga tushunarsiz bo‘lgan ayrim axloq qoidalarining mazmunini ochib berish;
- 3) ma’naviy-axloqiy mavzulardagi hikoyalardan mashhg‘ulotlarda, sayrlarda, tarbiyalanuvchilarning o‘z hayoti bilan bog‘liq bo‘lgan joylarda hamfoydalanish.

Ma’naviy-axloqiy mazmundagi hikoya samaradorligini ta‘minlash uchun quyidagi shartlarga rioya qilinishi zarur:

1. Hikoya tarbiyalanuvning ijtimoiy tajribasiga mos kelishi lozim. Maktabgacha yoshdagи tarbiyalanuvchilar uchun hikoyaning qisqa, emotсional, tushunarli bo‘lishi maqsadga muvofiq.
2. Tarbiyalanuvchilarning axloqiy tajribalarini kengaytirib borish, xulqning axloqiy sabablarini aniqlab berish kerak. Suhbat vaqtida tarbiyalanuvchilar o‘z fikrlarini erkin aytishlariga keng imkon berish lozim. Shunda ular har bir xattiharakatlarini ongli ravishda, axloq me‘yorlari va qoidalari asosida bajarishga urinadilar.
3. Izohlash tarbiyalanuvchilarga og‘zaki emotсional ta’sirko‘rsatadi. Hikoyaning rasmlar bilan, musiqa jo‘rligida bayon qilinishi uning yaxshi idrok qilinishini ta‘minlaydi. Ma’naviy-axloqiy mavzudagi hikoyaning yaxshi idrok qilinishi uchun unga mos muhitning yaratilganligi muhim ahamiyatga ega.
4. Hikoyadan ko‘zlangan maqsadga erishish uchun uni mohirona bayon etib bera olish lozim. Ishonarsiz, bir xil ohangda hikoya qilish orqali buni amalga oshirib bo‘lmaydi.

Tushuntirish metodi esa, tarbiyalanuvchilarga yangi axloqiy tushuncha, me‘yor va qoidalarni bayon qilib berilayotganda ishlataladi. Tushuntirish

kattalarning jonli so‘zi va namunasiga asoslaniladi. Masalan, ro‘paradan kelayotgan tanish kishiga xushmuomalalik bilan salom berish uchun biroz to‘xtab u kishining yuziga qarab, kulimsirab “Assalomu alaykum”- deyish, keyin yo‘lda davom etish kerak. Tushuntirish va ko‘rsatish tabiiy bo‘lmog‘i lozim.

Ma’naviy-axloqiy mavzudagi suhbatlar orqali tarbiyalanuvchilar axloq me‘yorlari va qoidalarini, ijobiy xulq shakllarini egallabgina qolmay, shu bilan bir qatorda ularda axloq qoidalari va me‘yorlariga nisbatan talab yuzaga keladi. Suhbat jarayonida ko‘rsatish metodi. Milliy tarbiyamizda mazkur metod ta’birlamoq tarzida ham ishlataladi.

Maktabgacha yosh guruhida sodda izohlash ko‘rinishidan foydalaniladi: “Mana bunday qilish kerak”, “hamma shunday qiladi” va boshqalar. Izohlash metodi yangi axloqiy sifatlar yoki xulq-atvor shakllarini shakllantirish hamda tarbiyalanuvchilarda ma‘lum bir xatti- harakatlarga to‘g‘ri munosabatni tarkib toptirish uchun xizmat qiladi. Tarbiyalanuvchilarni axloqiy tarbiyalashda nasihat qilish muhim o‘rin tutadi. **Nasihat** -sokin, xayrixoh vaziyatda tarbiyalanuvchini yaxshi yo‘lga solish, ta’lim berish maqsadida aytilgan gap, maslahat, pand, o‘git. Aynan nasihat tinglash va unga rioya etish mazkur yosh guruhi uchun xosdir. Nasihat orqali tarbiyalanuvchi psixikasiga tizimli ta‘sir ko‘rsatilib, unda ma‘lum bir faoliyat motivlari va ustakovkalar hosil qilinadi.

Shuningdek, tarbiyalanuvchilarning axloqiy ongini shakllantirishda ko‘rsatma berishdan ham foydalaniladi. Ko‘rsatmoq tarbiyalanuvchiga, tarbiyalanuvchilarga o‘rnak yoki ibrat olishlari yoki ularda yangi tushuncha, bilim hosil qilish maqsadida biror narsaga diqqat- e‘tiborlarini jalb qilishdir.

Ishontirish - tarbiyalanuvchilarni axloqiy tarbiyalashda katta yordam beradi (“Kasal bo‘lmaslik uchun ovqatlanishdan oldin qo‘lni yuvish kerak”, “O‘rtog‘ini urish yomon”). Ishontirish o‘z navbatida namuna ko‘rsatishni talab etadi. Namuna tarbiyalanuvchining birinchi signal tizimiga faol ta‘sir ko‘rsatib, harakatlanish uchun aniq timsolni hosil qiladi va o‘z navbatida tarbiyalanuvchida axloqiy ong, his-tuyg‘ u, ishonchni tarkib toptirib, uning faolligini oshiradi.

9.3.Ma’naviy-axloqiy xulq-atvorni shakllantirish metodlari. Mashq - ma’naviy-axloqiy xulq va odatlarni tarbiyalashning eng ta‘sirli metodidir. Unga qoidalarni mashq qildirish - foydal odatlarni qaytarish kiradi. Eslatish, o‘rgatilgan tajribani yangilash, nazorat - o‘rgatilgan odatning to‘gri va samarali ekanligini tekshirish, o‘z- o‘zini nazorat qilish, tarbiyalanuvchini faollashtiruvchi shaxsiy gigiena qoidalari, ovqatlanish madaniyati, ko‘chada, shaxsda xulq- atvor madaniyatini egallahni mashq qildirish bunga misol bo‘la oladi. Mashq qildirish natijasida tarbiyalanuvchida malaka va odatlar tarkib topadi.

Mashq metodining samaradorligi quyidagi shart-sharoitlarni hisobga olishni talab qiladi: 1) mashqlar tizimi; 2) ularning mazmuni; 3) mashqning tushunarli

bo‘lishi; 4) hajmi; 5) takrorlash tezligi; 6) nazorat va tuzatish; 7) tarbiyalanuvchilarning individual o‘ziga xosliklari; 8) mashqni bajarish joyi va vaqt;

9) individual, guruhli va jamoaviy mashq shakllarini uygunlashtirish; 10) motivasiya hosil qilish va rag‘batlantirish. Mazkur omillar orasida mashqning hajmi va sur‘ati hamda kutiladigan natija o‘rtasida to‘gridan-to‘gri aloqadorlik mavjud: mashq qanchalik ko‘p va tez-tez bajarilsa, uning yordamida shakllantiriladigan sifatlar shunchalik tez rivojlanadi.

Talab - tarbiyalash maqsadida tarbiyalanuvchidan biror narsani qat‘iyat bilan so‘rab turish bo‘lib, tarbiyalanuvchilarning ma‘lum bir faoliyatini rag‘batlayydi yoki bartaraf etishga xizmat qiladi.

Taqdim etish shakliga ko‘ra bevosita va bilvosita talab farqlanadi. Bevosita talab uchun qat‘iylik, aniqlik, mohiyatning tushunarli bo‘lishi xos bo‘lib, keskin ohang, yuz harakatlari uyg‘unligi aks etadi.

Bilvosita talab (maslahat berish, yalinish, ta‘ kidlash, qaytarish) bevosita talabdan farqli ravishda tarbiyalanuvchida qaygurish, qiziqish, intilish kabi psixologik omillarni chaqirishga xizmat qiladi. Maslahat berish orqali tarbiyalanuvchida ma‘lum xatti-harakatning foydali ekanligiga ishonch hosil qilinadi. Tarbiyalanuvchi qachonki bildirilayotgan fikrni o‘ zi uchun muhim ekanligiga ishonch hosil qila olgandagina maslahatni qabul qiladi. Yalinish - agarda boshqa talab qilish ko‘rinishi kor qilmasligiga ko‘zi etsa, tarbiyalanuvchi qalbida mehrni yangilash, uygotish maqsadida uni biror narsaga ko‘ndirish uchun iltimos qilish, o‘tinib so‘rashdir. Ta‘kidlash tarbiyalanuvchilar bilan o‘tkazilgan har bir vaziyatda, ularga malol kelmaydigan axloqiy mazmunni uqtirib, tayinlashdir. Qaytarish - tarbiyalanuvchi jahli chiqib, qizishib biror kor-hol, yomonlik qilishga qaror qilsa yoki vajohati shuni ko‘rsatsa, uni bunday nomaqbul, nojo‘ya tishdan, xatti-harakatdan o‘zini tutishga undash, tiyish.

O‘rgatish - tarbiyalanuvchiga biror ish-harakat (masalan, turli joy va vaziyatlarda o‘zini tutishni, gapirishni va boshqalar) bajarish usulini, yo‘l-yo‘rig‘ni tushuntirish, bildirish va shu ishni mustaqil bajara oladigan qilish. Mazkur metodni to‘gri qo‘llash qoidalariga quyidagilar kiradi:

1. Tarbiyachi va tarbiyalanuvchilar tarbiya maqsadini aniq tasavvurga ega bo‘lishlari lozim. Ish-harakatni bajarishga o‘rgatishda buyruqqa emas, tushuntirishga asoslanish lozim. Masalan: “Qo‘snilar bilan salomlashib yursang, ular seni yaxshi ko‘rishadi”, “Seni chiroyli kuladi deyishlari uchun tishlaringni yuvib yurishing kerak” va boshqalar.

2. Tarbiyalanuvchilarga o‘rgatiladigan ish-harakat uchun maqbul vaqt va miqdor hisobga olinishi lozim. Odatlantirish uchun ma‘lum muddat zarur, shoshilish kerak emas. Dastlab tarbiyalanuvchini harakatlarni to‘gri bajarishi

haqidagi qaygurish, keyin uni tez amalga oshirishiga intilish zarur.

3. Tarbiyalanuvchiga harakatlar qanday bajarilishini, natijasi nima bilan tugashini ko'rsatib berish lozim. Masalan, toza va iflos poyabzal, silliq va g'ijimlangan kiyimni taqqoslab ko'rsatish orqali tarbiyalanuvchini bunday holatlarni bartaraf etishga o'rgatib borish mumkin.

4. O'rgatish o'yin orqali amalga oshirilsa, yaxshi samara beradi. O'yinda tarbiyalanuvchi belgilangan qoidalarni boshqalarning majburlashisiz ham o'z xohishiga ko'ra bajaradi.

Muammoli vaziyat o'zining ahamiyati jihatidan mashqqa yaqin turadi, ammo uning o'ziga xos tomoni tarbiyalanuvchida faollik, ijodkorlik, mustaqillik namoyon bo'lishi uchun sharoit yaratadi. Dastlab hikoya-vaziyat tavsiya etiladi, masalan birorta hikoya ma'lum bir erida to'xtatiladi.

Tarbiyachi tarbiyalanuvchilarga hikoyadagi qahramonlar xulqini baholashni tavsiya etadi. Tarbiyalanuvchilarning javoblari muhokama etiladi va hikoyadagi ijobiy, insoniy xulq haqida bir fikrga kelinadi. Keyinchalik tarbiyalanuvchilarga real muammoli vaziyat taklif etiladi: futbol o'yini ketyapti. Bir jamoaning sardori yaxshi o'yinchi, uning jamoasi har doim yutib chiqadi. Mana shunday voqeа sodir bo'ldi: u jamoadagi bir o'yinchi koptokni noto'g'ri tepgani uchun uni qattiq uradi. Undan o'yinchi bilan qo'pol munosabatda bo'lgani uchun o'yinchidan kechirim so'rash talab etiladi. U kechirim so'rashdan bosh tortadi, demak, uni o'yindan chetlashtirish kerak. Tarbiyalanuvchilariga avval tarbiyachining yordamida, keyinchalik esa mustaqil ravishda bu muammoni hal etish tavsiya etiladi.

Ma'naviy-axloqiy motivasiyani hosil qiluvchi metodlar. Bu guruh metodlaridan tarbiyachi tarbiyalanuvchilarda ijobiy axloqiy sifatlarni mustahkamlash, tarbiyalanuvchi xulqidagi salbiy tomonlarni yo'qotish maqsadida foydalilaniladi. Bunda koyish, maqtash, taqdirlash, ta'qiqlash, tahsinlash, tergash, uyaltirish, shavqlantirish kabi metodlardan foydalilaniladi. **Koyish** - jazo berishning yengil turi. Tarbiyalanuvchiga tanbehlovchi so'z aytish, tanbeh berish, urishib qo'yish. **Maqtash** - tarbiyalanuvchini uning o'ziga yoki boshqalar oldida yaxshi tomonlarini ko'rsatib gapirish, yaxshi qilib ko'rsatish. **Taqdirlash** - tarbiyalanuvchini qadrlash, munosib baholash, tarbiyalanuvchiga uning qadri bor ekanligini sezdirish. **Ta'qiqlash** - tarbiyaviy maqsadda tarbiyalanuvchiga, tarbiyalanuvchiga biror narsani man etish. **Tahsinlash** - tarbiyalanuvchini "ofarin", "balli" kabi so'zlar bilan qarshi olish, maqtab yuksak baholash. **Tergash** - vaqtiga bilan tarbiyalanuvchiga etarli darajada qattiqqo'llikni namoyon qilib, tekshirib, nojoya xatti-harakatlari uchun koyib, «yo'li»dan qaytarib turish. **Uyaltirish** - noma'qul qilig'i uchun tarbiyalanuvchiga o'ta noqulaylik tug'dirish, xijolot qildirish. **Shavqlantirish** - tarbiyalanuvchining xulqi, muvafaqqiyatlari, kelajagiga g'oyat mammunlik hissi

bilan qiziqish, ruhiy ko‘tarinkilik bilan zavqlanish, zavqlantirish, qanoatlantirish.

9.4.Oilada bolalarni ma’naviy-axloqiy tarbiyalash mazmuni.

Biz uchun muqaddas bo‘lgan oila asoslarini yanada mustahkamlash, xonadonlarda tinchlik-xotirjamlik, ahillik va o‘zaro hurmat muhitini yaratish, ma’naviy-ma’rifiy ishlarni aniq mazmun bilan to‘ldirishdan iborat bo‘lmog‘i zarur Sh.M.Mirziyoyev. Oila er-xotinlik ittifoqiga, qarindoshlik aloqalariga, umumiylxo‘jalik yuritadigan er va xotin, ota-onasi va bolalar, aka-uka va opa-singillar va boshqa qarindoshlar o‘rtasidagi munosabatlarga asoslanadigan kichik ijtimoiy guruh, jamiyatning asosi, davlat qudratining manbai. Oilaning hayoti moddiy (biologik, xo‘jalik) va ma’naviy (axloqiy, huquqiy, psixologik) jarayonlar bilan xarakterlanadi. Oila-tarixiy kategoriya. Uning shakllari va funktsiyalari mavjud ijtimoiy munosabatlar xarakteriga, shuningdek jamiyatning madaniy taraqqiyoti darajasiga bog‘liq.

Oila—kishilarning nikoh yoki qon-qarindoshlik rishtalari, umumiyl turmush tarzi, axloqiy mas‘uliyat hamda o‘zaro yordamga asoslanuvchi kichik guruhi.

“Jamiyat” va “oila” tushunchalari bir-biri bilan chambarchas bog‘liq. Bu bog‘liqlik jamiyatning oilalarsiz mavjud bo‘lmasligi hamda o‘z navbatida oilaning ma‘lum bir jamiyat tarkibida vujudga kelishi va yashovchanligida ko‘rinadi. Oila hamda jamiyat o‘rtasidagi ijtimoiy munosabatlar ikki tomonlama aloqadorlik xususiyatiga ega. Har bir oila umumjamiyat talablari asosida faoliyat yuritadi. Jamiyat taraqqiyotining rivoji esa uning bag‘rida mavjud bo‘lgan oilalarning ijtimoiy-iqtisodiy va ma’naviy qiyofasining shakllanganlik darajasiga bevosita bog‘liqdir. Chunonchi, ijtimoiy borliqning oilalar zimmasiga qo‘yadigan talablari ularning manfaatlariga zid bo‘lmasa, aksincha, oilalar farovonligi, tinchligini ta‘minlashga yordam bersa, oilalar tomonidan ijtimoiy talablarning qo‘llab-quvvatlanishi, ularning amaldagi ijrosini ta‘minlash ko‘rsatkichi shuncha yuqori bo‘ladi. Ilmiy-pedagogik, psixologik, fiziologik hamda falsafiy asarlarning tahlili shuni ko‘rsatdiki, oila bola uchun eng asosiy tarbiya muhitini bo‘lib, bu muhitda shaxs kamoloti uchun muhim hisoblangan xulq-atvor, iroda, xarakter va dunyoqarash shakllanadi. Bola oila timsolida jamiyatning ijtimoiy-ma’naviy qiyofasini ko‘radi, jamiyat talablari mohiyatini ilk bora shu kichik jamoa orasida, oilaviy munosabatlarni tashkil etish jarayonida anglaydi. Oilaviy munosabatlar – ota-onalar yoki bolaning kamoloti uchun mas‘ul bo‘lgan shaxslar (buva-buvilar) hamda farzandlar o‘rtasida turli yo‘nalishlarda tashkil etiluvchi munosabatlardir.

Oilaviy munosabatlar farzandlarning aqliy, ruhiy kamolotini ta‘minlab, ota-onalarda o‘ziga xos faollikni ham yuzaga keltiradi. Xususan, farzandlarning bevosita ta‘siri tufayli ularning qiziqish hamda faoliyatlarini doirasi kengayadi, o‘zaro aloqalari mazmunan boyib boradi, real hayat mohiyatini chuqurroq anglash, ya‘ni, farzandlar kamoloti, kelajagi timsolida o‘z umri davomiyligini

kurish holati ro'y beradi. Shaxsning ma'naviy sifatlarga ega bo'lishi, unda ma'naviy bilimlarni egallahsha nisbatan ehtiyoj va qiziqishning paydo bo'lishida oila tarbiyasi asosiy rolni bajaradi. Oilada qaror topgan sog'lom ma'naviy-ruhiy muhit farzandlarning yetuk, barkamol bo'lib voyaga yetishlari uchun beqiyos ahamiyatga egadir. Sharqda azal-azaldan oila tarbiyasiga yuksak baho berib kelingan. Totalitar tuzum davrida esa oilaning shaxs tarbiyasida tutgan o'rni inkor etilib, uni ijtimoiy borliq vositasida tarbiyalashga harakat qilindi.

Nazorat uchun savol va topshiriqlar

1. Axloq va ma'naviyatning o'zaro aloqadorligini asoslang. Ma'naviy-axloqiy tushunchalarga nimalar kiradi?
2. Ma'naviy axloqiy tamoyillarga izoh bering.
3. Ma'naviy-axloqiy tarbiya deganda nima tushuniladi?
4. Ma'naviy-axloqiy tarbiyaning maqsad va vazifalarini izohlang.
5. Ma'naviy-axloqiy tarbiyaning metodlarini misollar asosida tushuntirib bering. Iqtisodiy tarbiya o'quvchi dunyoqarashini shakllantirishda qanday o'rinn tutadi?
6. O'quvchi dunyoqarashining shakllanishiga ekologik tarbiya qanday ta'sir ko'rsatadi?